

DE NAJAARSEXCURSIE 1963naar de Peel en het Leudal

door P.A. Bakker en A.J. Luitingh

Op zaterdagmorgen 21 september 1963 kwamen bryologen uit verschillende delen van Nederland bijeen op het marktplein te Asten. Aanwezig waren Prof. R. van der Wijk en zijn echtgenote, E. Agsteribbe, P.A. Bakker, J. Frencken, S. Groenhuijzen, J. Landwehr, W. Loode, A.J. Luitingh, P. Roorda van Eysinga, A. Touw en B.O. van Zanten. Als nieuwe leden mochten we verwelkomen Mevr. J. Stassen uit Eindhoven en drs. E.C.H. Kolvoort uit Velp. Zaterdagavond arriveerden G. Harmsen en echtgenote met S. Segal, J.J. Barkman en R. Gradstein, zodat ons gezelschap uit 19 personen bestond. A.J. Luitingh, diede excursie had voorbereid, maakte de veldnotities, terwijl P.A. Bakker het verslag uitwerkte.

Dr. V. Westhoff en Chr.G. van Leeuwen van het R.I.V.O.N. verleenden hun zeer gewaardeerde medewerking in de vorm van het aangeven van de bryologisch meest veelbelovende delen van de Peel op een kaart en het beschikbaar stellen van nog niet gepubliceerde gegevens, waarvoor hen hier hartelijk dank wordt gebracht. Bovendien was Dr. V. Westhoff zo vriendelijk de copy door te lezen en van enkele kritische aantekeningen te voorzien. Door gelijktijdige publicatie van het bryologisch onderzoek door het R.I.V.O.N. verricht in 1962 en 1963 in de Maria- en Helenapeel was vergelijking mogelijk van de R.I.V.O.N.-inventarisatie met de resultaten van de excursie der bryologische werkgroep. Deze vergelijking leverde enkele interessante aspecten op en verhoogde de waarde van dit verslag.

Van de legendarische Peel, vroeger een vrijwel ontoegankelijk gebied van meer dan 30.000 ha, zijn slechts restanten overgebleven. Het is zeer betreurenswaardig dat nog in 1961 in het kader van de ruilverkaveling Lollebeek de Heidse- en Dorperpeel zijn ontgonnen. Met de belangen van natuurbescherming en recreatie is geen rekening gehouden door deze 450 ha "woeste grond" twee jaar geleden nog voor ontginning vrij te geven.

Deze gang van zaken leidde tot een Pyrrhus-overwinning van de ontginners: de regering zou geen medewerking meer verlenen aan de ontginning van woeste gronden. De overige restanten van de Peel zouden tot natuurreservaat en recreatiegebied worden bestemd. Dit betreft een gebied ter weerszijden van de Helenavaart tussen Griendtsveen en Helenaveen, groot ca. 1.000 ha. De Grote of Ospelse Peel, groot ca. 700 ha, was reeds enkele jaren geleden tot Staatsnatuurreservaat verklaard. Door een ongelukkige, vroegere afspraak tussen de Cultuurtechnische Dienst en het Staatsbosbeheer was de inventarisatie van het Peelgebied jarenlang geblokkeerd geweest. Over dit gebied, dat steeds bewaard gebleven was als reserve-object voor werkverschaffing, was vrijwel niets bekend. Pas in 1962 is het R.I.-V.O.N. begonnen met het onderzoek van de resten van de Peel.

Hoewel de algemene opinie over dit gebied is, dat het een grotendeels afgegraven, ontwaterd en daardoor weinig interessant hoogveengebied is, waren we toch zeer benieuwd wat de Peel in bryologisch opzicht zou opleveren, daarmee iemand van de leden der werkgroep dit gebied kende. Onze eerste indruk was dat het veen inderdaad grotendeels is afgegraven, terwijl het resterende veenpakket is versnipperd tot smalle stroken. Door de sterke ontwatering, vaak gevolgd door veenbranden, is op de veenresten een begroeiing ontstaan waarin pijpestrootje (*Molinia caerulea*) volkomen domineert. Op de hogere delen vinden we regelmatig struikheide (*Calluna vulgaris*) en in de lagere delen veenpluis (*Eriophorum angustifolium*), eenarig wollegras (*Eriophorum vaginatum*) en pitrus (*Juncus effusus*). Er is veel opslag van berken (*Betula pubescens*). We zien dus een grof mozaïek van oude veenputten, vochtige slenken en uitgedroogde ruggen. Floristisch is het gebied arm, maar oecologisch interessant, vooral door het contact tussen oligotroof en eutroof milieu (b.v. de eutrofiërende werking van de zijvaarten van de Helenavaart en van het kanaal van Deurne).

Zoölogisch is de Peel van belang als pleisterplaats van kraanvogels en ganzen en als visotterbietoop. De anthropogene invloed heeft dus verrijkend gewerkt en het is beslist onjuist een afgetakeld hoogveen, zoals de restanten van de Peel, als natuurwetenschappelijk van weinig waarde te beschouwen. In verschillende oude veenputten is een regeneratie der hoogveengroei waar te nemen, die op enkele plaatsen zeer interessant is. Voor deze inleiding werd o.a. gebruik gemaakt van door het

R.I.V.O.N. ter beschikking gestelde gegevens, waarvoor harte-
lijk dank.

Het eerste terrein dat we bezochten was de Helenapeel. Komende van Liesel gingen we aan het einde van de Eikenlaan via een oude Bailybrug over het kanaal van Deurne. Op grote schaal werd hier nog machinaal turf gegraven. Langs het pad vonden we tot onze verbazing duinriet (*Calamagrostis epigejos*) en japanse duizendknoop (*Polygonum cuspidatum*). Het gebied ten zuiden van de gedempte wijk werd bekeken. We vonden een oude veenput, die was volgegroeid met blaasjeskruid (*Utricularia vulgaris*). De verticale wanden van vele veenputten waren begroeid met *Dicranella cerviculata*. Een van de deelnemers vond fraaie matjes *Cephalozia*, die in het veld volgens hem veel leken op de zeldzame *Cephalozia macrostachya*. Bij microscopische controle kwam men in Amsterdam, Leiden, Groningen en Eindhoven tot de conclusie dat al dit materiaal tot *Cephalozia bicuspidata* gerekend dient te worden. De voor *Cephalozia macrostachya* karakteristieke lange antheridiënaartjes met drie rijen getande bladeren waren niet te vinden. De celgrootte klopte ook niet. In het veen groeiden op in hoogte iets gevarieerde plekjes allerlei "gewone" soorten als *Calliergonella cuspidata*, *Ceratodon purpureus*, *Funaria hygrometrica*, *Polytrichum commune*, *Polytrichum piliferum*, *Sphagnum compactum* en *cuspidatum*, *Calyptogeia trichomanis*, *Cephalozia connivens*, *Gymnocolea inflata*, *Lophocolea bidentata* en *heterophylla*, *Marchantia polymorpha* var. *aquatica* en *Pellia epiphylla*. Bij nader onderzoek kwamen er thuis onder het microscoop diverse opmerkelijke soorten te voorschijn. Vooral een moerassige laagte leverde veel interessante soorten op: *Campylium polygamum*, *Bryum pseudotriquetrum*, vier *Drepanocladus*-soorten en wel: *Drepanocladus aduncus*, *fluitans*, *uncinatus* en *sendtneri*, *Polytrichum longisetum* (= *P. marginatum*), *Plagiothecium sylvaticum* var. *sylvaticum*, *Sphagnum plumulosum*, *Cephalozia rubella*, *Chiloscyphus polyanthus*, *Mylia anomala* en *Riccardia sinuata*. Groenhuijzen determineerde nog *Sphagnum teres* en van Zanten *Sphagnum papillosum* var. *subleve* (met fijne, onduidelijke papillen).

Opvallende Fungi waren een grote *Hygrophorus spec.* in een dichtgegroeide veenput, de zoetgeurende melkzwam (*Lactarius glyciosmus*) en de heideknotszwam (*Clavaria argillacea*).

De gedempte wijk aflopend, die diende als weg voor de afvoer van turf, kwamen we bij het drooggevalle einde van de wijk. Dit gedeelte was verland (gelukkig niet gedempt). Er groeide een merkwaardig mengsel van oligo- en eutrafente planten: o.a. veel *Carex pseudo-cyperus*, *Eriophorum angustifolium* en *vaginatum*, *Utricularia minor*, *Eleocharis palustris* en langs de iets hogere kant *Succisa pratensis* (resp. cyperzegge, veenpluis, eenarig wollegras, klein blaasjeskruid, waterbies en blauwe knoop). In de moslaag werd het aspect bepaald door *Drepanocladus fluitans*. Verder groeiden er alle Nederlandse *Calliergon*-soorten bij elkaar (*Calliergon cordifolium*, *giganteum* en *stramineum*), *Campylium polygamum*, de zeldzame *Drepanocladus sendtneri*, *Aulacomnium palustre* met broedknoppen, *Sphagnum squarrosum*, *Marchantia polymorpha* var. *aquatica*, *Atrichum undulatum*, langs de randen *Leptobryum pyriforme* en nog hoger op de droge rug *Polytrichum juniperinum* en *Cladonia* div. spec.

Tijdens de middagpauze vonden enkele mensen, die van geen ophouden wisten, langs de westoever van het kanaal van Deurne (ten noorden van de Bailybrug) *Aulacomnium palustre*, *Pseudoscleropodium purum*, *Plectocolea crenulata*, *Calypogeia fissa* en verschillende *Sphagnum*-soorten: *Sphagnum squarrosum*, *fimbriatum*, *papillosum*, *palustre* en *nemoreum* var. *nemoreum*. Touw vond tussen *Plectocolea crenulata* fructificerende *Fossombronnia wondraczekii*.

Na het nuttigen van de boterham in de open lucht - met uitzicht over de Helenapeel - zetten we koers naar de Mariapeel (op de topografische kaart aangeduid als Mariaveen). Bij een paar grote schuren aan de rand van het veen moest onze uit zes auto's bestaande karavaan plotseling remmen, omdat de weg versperd was door een onbekend voorwerp, dat was afgedekt door een witte hoes. Onze vermoedens die gingen in de richting van een soort helse machine, schenen bewaarheid te worden toen we zagen dat er op het apparaat met grote letters stond geschilderd: "Niet aanraken. Levensgevaarlijk!" Nadere beschouwing leerde evenwel dat het een vlinder-"trap" van het R.I.V.O.N. was. Via een slecht weggetje reden we het Mariaveen binnen. De Molinia was hier zo hoog dat de auto's er bijna geheel in verdwenen. We kwamen bijzonder onder de indruk van het weidse Peellandschap en moesten onwillekeurig denken aan de beschrijvingen

hiervan in de romans van Anton Coolen. Zover we konden kijken zagen we één groot Moliniaveld, hier en daar afgewisseld door kleine berkenbosjes, alles in fraaie herfstkleuren. Deze geweldige ruimte maakte toch een troosteloze indruk, zodat de bij de bewoners van deze streek gebruikelijke zegswijze "In den Peel is genen Lieven Heer" best te begrijpen is. Opvallend was het grote aantal Fungi in dit gedeelte. We zagen o.a. de vilte maggizwam (*Lactarius helvus*), de kleine bundelzwam (*Pholiota mutabilis*) en de kaneelzwam (*Cortinarius cinnamomeus*). In de veenputten groeiden voornamelijk *Sphagnum cuspidatum*, *Drepanocladus fluitans*, veel *Eriophorum vaginatum* (eenarig wollegras), *Eriophorum angustifolium* (veenpluis) en *Juncus effusus* (pitrus). Op hoge droge gedeelten vinden we overal veel *Polytrichum juniperinum* en *piliferum*, *Ceratodon purpureus* en *Pohlia nutans*. Op de overgang van hoge, droge, niet afgeveende gedeelten naar vochtiger plekken groeide evenals in de Hellenapeel *Leptobryum pyriforme*. In dit gedeelte werd ijverig gezocht naar *Sphagnum riparium*, die hier in 1962 tijdens een R.I.V.O.N.-kamp gelijktijdig door de heren E.E. van der Voo en P.J. Schroevers in enkele boerenputjes was ontdekt. Deze noordelijke soort was nog slechts eenmaal in Nederland gevonden, nl. op het hellingveentje bij de Feldebiss-storing te Brunssum in 1946 door W. Meyer. Toen we met de bryologische werkgroep tijdens de voorjaarsexcursie 1961 dit terreintje bij de Rode boek weer bezochten, werd de soort niet teruggevonden. Ondanks ijverig zoeken lukte het ons niet *Sphagnum riparium* in de Mariapeel te vinden. Het terrein was zeer onoverzichtelijk door de hoge Moliniabegroeiing. We zijn ongetwijfeld dicht bij de zo zeer begeerde boerenputjes geweest. De verticale wand van een veenput was begroeid met mooie plakken *Mylia anomala*. Langs de paden groeiden zowel *Nardia scalaris* als *geoscyphus*, *Plecolelea crenulata* en *Isopaches bicrenatus*. Even later ontke- tent de Prof. een oploop met als middelpunt een wat eigenaardige *Sphagnum spec.* die veel discussies uitlokte, maar uiteindelijk niets anders dan *Sphagnum fimbriatum* bleek te zijn. Op de terugweg nam Landwehr een bocht te scherp, waardoor hij met een voorwiel van zijn auto in een diepe kuil belandde. Ver- oende krachten hielpen hem weer op het goede pad. Nu werd koers gezet naar een gedeelte in het noordelijk deel van de Maria- peel, genaamd de Driehonderd Bunders, waar bij aankomst prompt Luitingh met zijn auto in een greppel kwam vast te zitten. De

Helenavaart was hier bijna dichtgegroeid met een goed ontwikkeld *Hydrochareto-Stratiotetum*. Over een lang pad, dat tussen langgerekte plassen doorliep, gingen we de Driehonderd Bunders binnen. Eerst leek dit gedeelte niet veel. Op een betonnen putdeksel vonden we een aantal soorten, die men niet zo gauw in een hoogveen gebied zou verwachten: *Bryum argenteum*, *Grimmia pulvinata*, *Schistidium apocarpum*, *Tortula muralis* en ook *Ceratodon purpureus*. In de bosjes langs het pad groeide de koningsvaren (*Osmunda regalis*). Aan het einde van het zijkanaal vonden we een oude veenput met gevorderde regeneratie der hoogveengroei. De put stond vol met *Andromeda polifolia* (laven delheide) in tweede bloei en verschillende hoogveenmossen als *Sphagnum magellanicum*, *plumulosum*, *palustre* en *recurvum*, *Calliergon cordifolium*, *Aulacomnium palustre*, *Calypogeia trichomanis* en *fissa*, *Mylia anomala*, *Telaranea setacea* en de zeldzame *Cladopodiella francisci*. De terugtocht werd aanvaard langs de zuidzijde van het zijkanaal, omdat daar volgens Landwehr veel levermossen groeiden. Inderdaad groeiden hier veel *Nardia geoscyphus* met *perianthen*, *Nardia scalaris* en *Isopaches bicrenatus*. Het mooiste was echter wel dat hier duizenden exemplaren groeiden van de moeraswolfsklauw (*Lycopodium inundatum*) met sporenaren, en er tussen mooie zoden *Sphagnum rubellum*, *compactum* en *nemoreum* var. *nemoreum*. Nog verbaasder werden de vegetatiekundigen van ons gezelschap toen we op nog geen halve meter afstand van elkaar zagen groeien *Andromeda*, *Sparganium erectum* (grote egelskop) en *Typha angustifolia* (kleine lisdodde). Fraai was hier het contact te zien tussen het eutrofe water van het ontginningskanaal en het hoogveen. Zulke contactzones (ecotones) zijn oecologisch bijzonder interessant. Oligotrofie is hier in overmaat aanwezig, dus juist het tegengestelde van wat we in veel natuurterreinen in Nederland zien, waar een overmacht eutrofie oligotrofe elementen overweldigt. Vlak bij ons uitgangspunt vond Frencken de grappige parasietboleet (*Xerocomus parasiticus*) op een aardappelbovist (*Scleroderma aurantium*) en *Russula claroflava*. De Driehonderd Bunders vormden wel één van de mooiste gedeelten van de Peel die we gezien hebben tijdens dit weekend, zodat alle deelnemers dan ook zeer enthousiast hierover waren.

Op zondag 22 september werd eerst een bezoek gebracht aan de kasteelruïne ten zuiden van Asten. De muren leverden een

goede mossenoogst: *Rhynchostegium murale* met kapsels, *Rhynchostegium megapolitanum*, *Amblystegium juratzkanum* met kapsels en *Amblystegium serpens*, *Bryum caespiticiu*m, *Bryum argenteu*m, *Bryum capillare*, *Streblotrichum convolutu*m, *Barbula unguiculata*, *Brachythecium rutabulu*m en de zeldzame *Oxyrrhynchium schleicheri*. Op iets vochtiger plekken vonden we *Leptodictium riparium*, *Physcomitrium pyriforme* en *Marchantia polymorpha*. Op een stenen bruggetje groeiden diverse aardige lichenen: *Physcia tenella*, *Physcia caesia*, *Lecanora muralis*, *Candelariella vitellina* en *Xanthoria parietina*.

Het volgende doel was het Staatsnatuurreservaat de Grote of Ospelse Peel, groot 704 ha. Ook hier hetzelfde beeld als in de Helena- en Mariapeel: een *Molinia-Calluna-facies* op een grotendeels afgegraven, ontwaterd hoogveen. In de veenputten een beginnende regeneratie der hoogveenvorming met vnl. *Sphagnum cuspidatu*m, *Eriophorum angustifolium* en *Juncus effusus*. In het veen vonden we o.a. *Plagiothecium laetum*, *Bryum pseudotriquetru*m, *Gymnocolea inflata*, *Mylia anomala*, *Telaranea scata* en weer een *Cephalozia spec.*, die eerst gehouden werd voor *Cephalozia macrostachya*, maar bij contrôle allemaal *Cephalozia bicuspidata* bleek te zijn, waarvan een gedeelte tot de fo. *conferta* gerekend kan worden. Op het oude karrespoor, waarover we de Ospelse Peel binnendrongen, vonden we een *Nannocyperion*achtige begroeiing. Er groeiden grote plakraten *Blasia pusilla*, waarvoor veel belangstelling bij de verzamelaars was. Bij nauwkeuriger zoeken bleken er nog meer levermosjes op het pad te groeien: *Plectocolea crenulata*, *Mylia anomala*, *Lophozia ventricosa*, *Nardia scalaris* en *geoscyphus* en *Isopaches bicrenatus*. De vondst van het laatste levermos bracht aan het licht dat het reukorgaan van enkele leden van onze werkgroep niet goed functioneerde, daar de cederhoutgeur voor sommigen verborgen bleef. Bij microscopische contrôle kwamen er nog drie *Cephaloziella*soorten te voorschijn, nl. *Cephaloziella hampeana*, *rubella* en *starkei*, waarvan de eerste twee met perianthen. Enkele enthousiaste mensen overschreden de gemeentegrens die dwars door het reservaat loopt en kwamen in het gedeelte van de Ospelse Peel dat ten noorden van de Astense Moostscheiding ligt. In een vochtige *Calluna-Erica*heide met veel klokjesgentiaan (*Gentiana pneumonanthe*) bestond de moslaag grotendeels uit *Isopaches bicrenatus* met zowel perianthen als kapsels; op

de iets drogere delen groeide voornamelijk *Polytrichum commune*. In een moerasje met veel riet en bosopslag bestond de moslaag voornamelijk uit *Sphagnum recurvum* en *Drepanocladus fluitans*. Barkman kwam aandragen met handenvol *Fossombronia*, die hijge-vonden had in een greppel aan het einde van het pad. Deze vondst bracht verschillende deelnemers in extase, omdat sommige leden nog nooit *Fossombronia* hadden gezien of het in jaren niet gevonden hadden. Door Agsteribbe werd een zode thuis verder gekweekt in een Petrischaal op een voedingsoplossing voor levermossen volgens recept van Beyerinck. Dit leverde overvloedig rijpe sporen op, zodat de soort gedetermineerd kon worden als *Fossombronia dumortieri*. Op de terugweg vond Piet Bakker op een turfwalletje *Cladonia incrassata*. Deze soort is in 1961 nieuw voor Nederland ontdekt door drs. E. Hennipman in Drenthe. Nadien is *Cladonia incrassata* gevonden op verschillende plaatsen in Drenthe, in Twente (in het Buurserveen en het Aamsveen) en in Noord-Brabant (massaal in oude dennenbossen bij het Achterste en Voorste Choorven te Oisterwijk en tijdens de R.I.V.O.N.-inventarisatie in de centrale Peel). Deze soort is karakteristiek voor een nog niet beschreven associatie van verticale turfwallen van hoogveengreppels. Door Barkman, die speciaal naar de Ospelse Peel was gekomen om deze soort te zoeken, werd van deze vegetatie de volgende opname gemaakt.

Opname J.J. Barkman nr. 2904. 22 sept. 1963. Ospelse Peel, langs karrespoor door begreppeld en ontwaterd hoogveen met *Molinia-Calluna-facies*. Aan voet van berk, licht beschaduwd, op 10 - 15 cm hoog en 15 cm breed $\pm$ droog turfwalletje, 0 - 15 cm hoog. Exp. oost, hellingshoek 10 - 90°. 40 x 10 cm. Kruidlaag 5 - 7 cm hoog, bed. 2%. *Molinia caerulea* 1.1° Moslaag bed. 100%. *Cladonia incrassata* 2^b.3; *Cladonia floerkeana* 3.4; *Dicranella cerviculata* 3.4 fr.; *Lecidea uliginosa* 1.2; *Palmogloea protuberans* 2a.2; *Pohlia nutans* 2a.3.

Na de broodmaaltijd scheidden enkele leden zich van de groep af. Barkman, Segal en Gradstein gingen naar de Strabrechtse heide in de hoop daar *Campylopus introflexus* te vinden en G. Harmsen en echtgenote vertrokken naar huis.

Door de overgebleven getrouwen werd nog een bezoek gebracht aan het Leudal, bij Roggel. Het dal van de Selsterbeek

was bryologisch arm. Op de steile beboste beekoever groeiden voornamelijk *Mnium hornum*, *Mnium affine*, *Isopterygium elegans* en *Dicranella heteromalla*. Vermeldenswaard nog *Leptodictyum riparium* met kapsels, vijf *Plagiothecium*-soorten, nl. *Plagiothecium curvifolium*, *denticulatum*, *laetum*, *ruthei* en *sylvaticum* var. *neglectum* en *Amblystegium juratzkanum*. Touw vond behalve *Calypogeia trichomanis* ook *Calypogeia muelleriana*. Deze soort werd in 1962 voor het eerst in ons land gevonden door Touw op de Duivelsberg bij Nijmegen. De vondst in het Leudal is de tweede in Nederland. Nadien werd ze nog op enkele andere plaatsen gevonden. Ook werden gevonden *Oxyrrhynchium swartzii* en *Hylocomium splendens*.

De Roggelse beek was in dit Staatsnatuurreservaat veranderd in een open riool. Door de penetrante stank van het beekwater was het ons onmogelijk lang langs de beek te vertoeven. Binnen een zône van bosbies (*Scirpus sylvaticus*) groeiden langs de beek grote matten van een steriele (en daardoor onbepaalde) *Bryum spec.* en *Pohlia prolifera*. Langs een lemig kantje bij het pad vonden we *Pogonatum aloides* en *Diplophyllum albicans*. Bij de samenvloeiing van Selsterbeek en Roggelse beek tot de Leubeek was een watermolen, waar sterke schuimvorming optrad, waarschijnlijk doordat het beekwater was verontreinigd door een synthetisch wasmiddel. De mossennoogst was bij deze watermolen nihil. De excursie eindigde dus enigszins in mineur.

Van de groep die de Strabrechtse heide bezocht, werd geen verslag ontvangen. Wel werd vernomen dat er geen bijzondere mossen zijn gevonden (dus ook geen *Campylopus introflexus*). Barkman en A. Mabelis maakten 's zaterdags nog een voorexcurisie naar de Kampinasche heide, waar ze een opname maakten van de door Mabelis daar ontdekte *Campylopus introflexus* en van vegetaties van *Cladonia incrassata* op en aan de voet van dennen in oude dennenbossen bij het Achterste en Voorste Choorven te Oisterwijk. Op dit laatste terrein werden o.a. ook gevonden *Tetraphis pellucida*, *Cladonia digitata* en *Orthodontium lineare*.

Wanneer men de resultaten van de R.I.V.O.N.-inventarisatie van de Peel vergelijkt met die van de bryologische werkgroep, komen enkele interessante punten aan het licht. Voorgesteld dient te worden dat de R.I.V.O.N.-staf in 1962 en

1963 gedurende enige weken in de Peel werkte, terwijl de bryologische werkgroep één dag in de Helenapeel en het Mariaveen en een halve dag in de Ospelse Peel verbleef. Men moet echter niet uit het oog verliezen dat van de R.I.V.O.N.-staf in hoofdzaak door twee personen - tussen andere bezigheden door - de mosseninventarisatie werd verricht, terwijl er daarentegen door 17 leden van de bryologische werkgroep intensief werd gezocht. Het R.I.V.O.N. heeft de gehele Peel systematisch geïnventariseerd; de bryologische werkgroep heeft op enkele - ons door R.I.V.O.N.-medewerkers opgegeven plaatsen - steekproeven genomen. De laatste werkwijze heeft toch goede resultaten afgeleverd. Door het R.I.V.O.N. werden 37 soorten en variëteiten Musci en 19 soorten Hepaticae gevonden in de Centrale Peel (Driehonderd Bunders, Helenapeel, Griendtsveen, Mariaveen, Lieselse en Heitrakse Peel tezamen); door de bryologische werkgroep steekproefsgewijs in de Driehonderd Bunders, de Helenapeel en het Mariaveen tezamen 48 soorten en var. Musci en 22 soorten en var. Hepaticae. Wanneer we ons beperken tot de Centrale Peel (dus de laatstgenoemde gebiedsonderdelen), blijkt dat 10 soorten en var. Musci (nl. *Campylopus fragilis*, *Plagiothecium denticulatum*, *Sphagnum crassicaudum* + var. *obesum*, *Polytrichum juniperinum* ssp. *strictum*, *Sphagnum riparium*, *Bryum capillare*, *Fontinalis antipyretica*, *Hypnum cupressiforme* en *Pohlia nutans* var. *sphagnetorum*) en 4 soorten Hepaticae (nl. *Cladopodiella fluitans*, *Riccia fluitans*, *Riccardia pinguis* en *Calypogeia neesiana*) wel door het R.I.V.O.N. maar niet door de bryologische werkgroep zijn gevonden. Door de bryologische werkgroep werden 22 soorten en var. Musci en 7 soorten Hepaticae nieuw ontdekt in de Centrale Peel. Het totale aantal in de Centrale Peel gevonden Musci (door R.I.V.O.N. en bryologische werkgroep samen) bedraagt nu 59 en het totale aantal Hepaticae 26. In het geheel dus 85 soorten en var. Bryophyta.

Bij deze vergelijking moet nog opgemerkt worden, dat de waterstand in de kanalen en poelen ten tijde van onze excursie circa 1 meter lager was dan ten tijde van de beide R.I.V.O.N.-inventarisaties, hetgeen een deel van onze nieuwe vondsten kan verklaren. Belangrijker zijn wellicht de beide volgende gezichtspunten: 1e Een eigenaardigheid van de flora van de Peel is, ook t.a.v. de hogere planten, dat de meerderheid van de soorten slechts zeer lokaal voorkomt en dat het ontdekken hiervan voor een groot deel op toeval berust. Dit verschijnsel hangt

duidelijk samen met het sterk gestoorde karakter van het gebied. 2e Doordat wij hier te maken hebben met een geheel nieuw, nog nooit onderzocht type van biotoopcomplexen van grote omvang, speelde de "verwachtingsfactor" bij het onderzoek een kleinere rol dan gewoonlijk. In een bekend landschapstype weet de ervaren inventarisator, welke soorten hij in de diverse biotopen kan verwachten, hetgeen het opsporen daarvan vergemakkelijkt, vooral wanneer het onderzoek slechts globaal en steekproefsgewijze kan geschieden.

Doordat we met de bryologische werkgroep niet de gehele Peel hebben bekeken, zijn een aantal soorten die slechts zeer lokaal voorkomen niet waargenomen. Dit geldt o.a. voor *Sphagnum riparium*, *Sphagnum crassycladum* var. *obesum*, *Polytrichum juniperinum* ssp. *strictum*, *Cladopodiella fluitans*, *Hypnum cupressiforme*, *Riccia fluitans* en *Fontinalis antipyretica*. *Bryum argenteum*, *Grimmia pulvinata*, *Schistidium apocarpum* en *Tortula muralis* werden gevonden op een stuk beton bij de Driehonderd Bunders, doch niet in het veen. In het Mariaveen werd door Agsteribbe *Campylopus flexuosus* gezien, maar bij vergissing is deze soort niet genoteerd en er is geen materiaal van verzameld. Van het "verlanglijstje" van het R.I.V.O.N. werden door de bryologische werkgroep gevonden: *Funaria hygrometrica*, *Sphagnum magellanicum*, *Calliergon stramineum*, *Pseudoscleropodium purum*, *Plectocolea crenulata* en *Lophozia ventricosa* (de laatste soort in de Ospelse Peel). Opmerkelijk is dat door ons ook niet het hoogveenlevermos *Odontoschisma sphagni*, dat we in de Peel zeker verwachtten, kon worden genoteerd. Verschillende genera zijn goed vertegenwoordigd in de Peel: het genus *Drepanocladus* door 4 soorten, 3 soorten *Calliergon* en 19 soorten en var. *Sphagnum*. Van het genus *Sphagnum* werden wel door het R.I.V.O.N. maar niet door de bryologische werkgroep gevonden: *Sphagnum crassycladum* met de var. *obesum* en *Sphagnum riparium*; door de bryologische werkgroep werden niet minder dan 8 soorten en var. *Sphagnum* nieuw gevonden: *Sphagnum compactum* var. *subsquarrosum*, *cuspidatum* var. *falcatum*, *magellanicum*, *nemoreum* var. *nemoreum*, *papillosum* var. *subleve*, *plumulosum*, en *teres*.

In de Ospelse Peel viel het aantal Musci erg tegen (slechts 11 soorten; waarvan 1, nl. *Plagiothecium laetum*, die niet in

de Centrale Peel werd gevonden). De Ospelse Peel bleek echter wel rijk te zijn aan levermossen, waarvan verschillende als zeldzaamheden beschouwd kunnen worden (18 soorten, waarvan 5 soorten die niet in de Centrale Peel werden gevonden: *Blasia pusilla*, *Cephalozia bicuspidata* fo. *conferta*, *Cephaloziella hampeana*, *Fossombronia dumortieri* en *Lophozia ventricosa*). Het totale aantal Bryophyta in de Ospelse Peel en de Centrale Peel tezamen komt hiermee op 91.

De excursie naar de Peel bracht ons tot het inzicht, dat dit gebied floristisch relatief arm is. Dit was te verwachten, daar de Peel te boek staat als een epiphytenwoestijn sensu Barkman. We hebben allen genoten van het weidse Peellandschap en hadden het genoeg een voor alle deelnemers onbekend gebied te kunnen exploreren. Achteraf bleken er diverse bijzondere soorten tussen het verzamelde materiaal te schuilen, zodat we toch op een geslaagde excursie kunnen terugzien.

Summary:

The autumn field meeting was held this time in the "Peel", a remnant of the once very extensive peat-moors, heaths and marshlands, situated on the borders of the provinces of Noord-Brabant and Zuid-Limburg. This remnant has now been declared a nature reserve.

Although this region has been much disturbed by peat digging, still some interesting species were gathered here, such as *Calliergon stramineum*, *Leptobryum pyriforme*, *Blasia pusilla*, *Calypogeia muelleriana*, *Cladopodiella francisci*, two species of *Fossombronia*, *Mylia anomala* and *Telaranea setacea*. Especially the Sphagnaceae were well represented.

Legenda soortenlijst: zie pag. 76.

MUSCI

1. *Amblystegium juratzkanum* Schimp.
2. - *serpens* (Hedw.) B.S.G.
3. *Atrichum undulatum* (Hedw.) P.Beauv.
4. *Aulacomnium palustre* (Hedw.) Schwaegr.
5. *Barbula unguiculata* Hedw.
6. *Brachythecium rutabulum* (Hedw.) B.S.G.
7. *Bryum argenteum* Hedw.
8. - *caespiticiu*m Hedw.
9. - *pseudotriquetru*m (Hedw.) Gaertn.
10. - *spec.*
11. *Calliergon cordifolium* (Hedw.) Kindb.
12. - *giganteu*m (Schimp.) Kindb.
13. - *stramineu*m (Brid.) Kindb.
14. *Calliergonella cuspidata* (Hedw.) Loesk.
15. *Campylium polygamu*m (B.S.G.) C.Jens.
16. *Ceratodon purpureu*s (Hedw.) Brid.
17. *Dicranella cerviculata* (Hedw.) Schimp.
18. - *heteromalla* (Hedw.) Schimp.
19. *Dicranoweisia cirrata* (Hedw.) Lindb.
20. *Dicranu*m scoparium Hedw.
21. *Drepanocladu*s aduncus (Hedw.) Warnst.
22. - *fluitans* (Hedw.) Warnst.
23. - *sendtneri* (Schimp.) Warnst.
24. - *uncinatu*s (Hedw.) Warnst.
25. *Funaria hygrometrica* Hedw.
26. *Grimmia pulvinata* (Hedw.) Sm.
27. *Hylocomiu*m splendens (Hedw.) B.S.G.
28. *Hypnum cupressiforme* Hedw.
29. *Isopterygium elegans* (Brid.) Lindb.
30. *Leptobryu*m pyriforme (Hedw.) Wils.
31. *Leptodictyu*m riparium (Hedw.) Warnst.
32. *Mnium affine* Funck.
33. - *hornu*m Hedw.
34. *Oxyrrhynchiu*m praelongum (Hedw.) Warnst.
35. - *schleicheri* (Hedw.f.)
36. - *swartzii* (Turn.) Warnst.
37. *Physcomitriu*m pyriforme (Hedw.) Hamp.
38. *Plagiotheciu*m curvifolium Limpr.

[illegible]

MUSCI (vervolg)

-
39. *Plagiothecium denticulatum* (Hedw.) B.S.G.
 40. - *laetum* B.S.G.
 41. - *ruthei* Limpr.
 42. - *sylvaticum* (Brid.) B.S.G. var. *neglectum* (Moenk.) Koppe
 43. - - var. *sylvaticum*
 44. *Pleurozium schreberi* (Brid.) Mitt.
 45. *Pogonatum albidum* (Hedw.) P.Beauv.
 46. *Pohlia nutans* (Hedw.) Lindb.
 47. - *proligerum* (Kindb.) Broth.
 48. *Polytrichum commune* Hedw.
 49. - *juniperinum* Hedw.
 50. - *longisetum* Brid. (P. *gracile* Dicks.)
 51. - *piliferum* Hedw.
 52. *Pseudoscleropodium purum* (Hedw.) Fleisch.
 53. *Rhynchostegium megapolitanum* (Web. et Mohr) B.S.G.
 54. - *murale* (Hedw.) B.S.G.
 55. *Schistidium apocarpum* (Hedw.) B.S.G. (*Grimmia apocarpa* Hedw.)
 56. *Sphagnum compactum* Lam. et Cand.
 57. - - var. *subsquarrosum* Wtf.
 58. - *cuspidatum* Hoffm.
 59. - - var. *falcatum* Russ.
 60. - *fimbriatum* Wils.
 61. - *magellanicum* Brid.
 62. - *nemoreum* Scop. var. *nemoreum* (S. *acutifolium* Ehrh.) ...
 63. - *palustre* L.
 64. - *papillosum* Lindb.
 65. - - var. *subleve* Limpr.
 66. - *plumulosum* Roell (S. *nemoreum* var. *subnitens* (Russ. et
Warnst.) Marg.
 67. - *recurvum* F. Beauv.
 68. - *rubellum* Wils.
 69. - *squarrosum* Crome
 70. - *teres* (Schimp.) Aongstr.
 71. *Streblotrichum convolutum* (Hedw.) P.Beauv. (*Barbula con-*
voluta Hedw.)
 72. *Tortula muralis* Hedw.

1	2	3	4	5	6	7	8	Opmerkingen
.	.	.	.	.	.	.	X	
.	.	.	.	.	.	X	X	
.	X	.	.	.	.	.	X	
.	.	.	.	.	.	.	X	det. E.Agst. & S.Groenh.
X	.	.	.	.	.	.	.	det. E.Agst.
.	.	.	.	.	.	.	X	
.	.	.	.	.	.	.	X	
X!	X	X	X!	X!	X!	X	X	
.	.	.	.	.	.	.	X	det. A.Touw
X!	X	.	.	X!	.	X!	.	
.	X	.	X	.	.	X	.	
X	.	.	.	.	.	.	.	
X	X	.	X	.	.	X	.	
.	.	X	.	.	.	.	X	
.	.	.	.	.	X	.	.	det. S. Groenh.
.	.	.	.	.	X!	.	.	
.	.	.	.	X	.	.	.	op beton
X	.	.	.	X	.	.	.	
X	.	.	.	.	.	.	.	det. B.O. v. Z.
X	X	.	X	X	.	X	.	
.	.	.	X	.	.	.	.	det. B.O. v. Z.
X	X	X	X!	X	.	.	.	
.	.	.	.	X	.	.	.	det. S.Groenh.
.	X	X	.	X!	.	.	.	det. A.Touw & B.O. v. Z.
.	.	X	X	X	.	.	.	
.	.	X	.	X	.	.	.	
X	.	.	.	.	.	.	.	det. B.O. v. Z.
X	.	.	.	X	.	.	.	det. S.Groenh.
.	.	.	.	X	.	X	.	
.	.	.	.	X	.	.	.	det. S.Groenh.
.	X!	X	.	.	.	.	.	
X	.	.	.	.	.	.	.	det. S.Groenh.
.	.	.	.	.	X	.	.	
.	.	.	.	X!	') X!	.	.	') op beton

HEPATICAE

1. *Blasia pusilla* L.
2. *Calyptogeia fissia* (L.) Raddi
3. - *muelleriana*
4. - *trichomanis* (L.) Corda
5. *Cephalozia bicuspidata* (L.) Dum.
6. - - fo. *conferta* Hueb.
7. - *connivens* (Dicks.) Spruc.
8. *Cephaloziella hampeana* (Nees) Schiffn.
9. - *rubella* (Nees) Warnst.
10. - *starkei* (Funck) Schiffn.
11. *Chiloscyphus polyanthus* (L.) Corda
12. *Cladopodiella francisci* (Hook.) Buch
13. *Diplophyllum albicans* (L.) Dum.
14. *Fossombronina dumortieri* (Hueb. et Genth) Lindb.
15. - *wondraczekii* (Cord.) Dum.
16. *Gymnocolea inflata* (Huds.) Dum.
17. *Isopaches bicrenatus* (Schmid.) Buch
18. *Lophocolea bidentata* (L.) Dum.
19. - *heterophylla* (Schrad.) Dum.
20. *Lophozia ventricosa* (Dicks.) Dum.
21. *Marchantia polymorpha* (L.) var. *aquatica*
22. *Mylia anomala* (Hook.) Gray
23. *Nardia geoscyphus* (De Not.) Lindb.
24. - *scalaris* (Schrad.) Gray
25. *Pellia epiphylla* (L.) Corda
26. *Plectocolea crenulata* (Sm.) Evans
27. *Riccardia multifida* (L.) Gray
28. - *sinuata* (Dicks.) Trev.
29. *Telaranea setacea* (Web.) K.Muell. (*Microlepidozia setacea*
(Web.) Joerg.)

1	2	3	4	5	6	7	8	Opmerkingen
.	.	.	.	.	.	x	.	
.	x	x	.	x	.	x	.	det. A.Touw & E.Agst.
.	.	.	.	.	.	.	x	det. A.Touw
x	x	.	.	x	.	.	x	
x!	x	.	x!	x!	.	x!	x	
.	.	.	.	.	.	x	.	det. B.O.v.Z.
x	x	.	x	x	.	x	.	
.	.	.	.	.	.	x!	.	det. A.Touw
x!	.	.	.	.	.	x!	.	det. A.Touw
.	x!	.	.	.	.	x	.	det. S.Groenh.
x	.	.	.	.	.	.	.	
.	.	.	.	x!	.	.	.	det. E.Agst. en B.O. v.Z.
.	.	.	.	.	.	.	x	
.	.	.	.	.	.	x!	.	
.	.	x!	.	.	.	.	.	det. A. Touw
x!	.	.	.	x!	.	x	.	
.	x!	.	x!	x!	.	x!	.	
x	.	.	.	.	.	.	.	
x	x	.	.	x	.	x	.	
.	.	.	.	.	.	x	.	
x	x	.	x	x	x	.	x	
x	.	.	x	x	.	x	.	
x!	.	.	x	x!	.	x!	.	
.	.	.	x	x	.	x	.	
x	.	.	x	x	.	.	x	
.	.	x	x	.	.	x	.	
.	x	.	.	.	.	.	.	
x	x	.	.	.	.	.	.	
.	.	.	.	x	.	x	.	

LICHENES (onvolledig)

-
1. Candelariella vitellina (Ehrh.) Müll. Arg.
 2. Cladonia coccifera (L.) Willd. var. pleurota (Flk.) Schaer.
 3. - floerkeana (Fr.) Sommerf.
 4. - incrassata Flk.
 5. - macilenta Hoffm.
 6. - pyxidata (L.) Fr. var. chlorophaea Flk.
 7. Lecanora muralis (Schreb.) Kbr.
 8. Lecidea uliginosa (Schrad.) Ach.
 9. Physcia caesia (Hffm.) Hampe
 10. - tenella (Scop.) DC.
 11. Xanthoria parietina (L.) Beltr.

CHLOROPHYTA

Palmogloea protuberans

FUNGI (onvolledig)

1. Clavaria argillacea
2. Cortinarius cinnamomeus
3. Hygrophorus spec.
4. Lactarius glyciosmus
5. - helvus
6. Russula claroflava
7. Xerocomus parasiticus (op Scleroderma aurantium)

LEGENDA SOORTENLIJST21 september 1963

1. Helenapeel ten oosten van Liessel, oostelijk van de Bailybrug over het kanaal van Deurne.
2. Helenapeel, einde van drooggevalen wijk.
3. Helenapeel, langs westoever van het kanaal van Deurne, ten noorden van de Bailybrug.
(Nrs. 1, 2 en 3 samen = RIVON nr 8, Helenapeel-Noord.)
4. Mariaveen ten n.n.o. van Helenaveen (= RIVON nr 5, Mariaveen Zuid).
5. Mariaveen, de Driehonderd Bunders, ten z.o. van Griendtsveen (= RIVON nr 2).

22 september 1963

6. Kasteelruïne ten zuiden van Asten.
 7. Grote of Ospelse Peel.
 8. Leudal (gem. Roggel), Zelster- en Roggelsebeek.
- .